

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Naschrift

Cohen de Lara, E.

Publication date

2012

Document Version

Final published version

Published in

Recht der Werkelijkheid

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Cohen de Lara, E. (2012). Naschrift. *Recht der Werkelijkheid*, 33(1), 95-96.
https://www.bjutijdschriften.nl/tijdschrift/rechtderwerkelijkheid/2012/1/RdW_1380-6424_2012_033_001_009

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Naschrift

Emma Cohen de Lara

Met interesse en waardering neem ik kennis van de reactie van Tamar de Waal op mijn forumstuk. Onze theoretische invalshoeken verschillen, dat is duidelijk. Ook al denk ik dat John Rawls' theorie over 'overlapping consensus' niet ter discussie staat, ik ben het eens met de stelling dat er in een liberaal-democratisch land consensus dient te bestaan over de spelregels van de democratie, en er dus een gemeenschappelijke basis moet zijn waarbinnen verschillen tegen elkaar uitgespeeld kunnen worden. Volgens Rawls bestaat deze gemeenschappelijke basis voornamelijk uit de basale rechten en vrijheden die de burgers in het politieke spel ten opzichte van elkaar dienen te respecteren.¹ Maar is deze consensus afdoende? Bezitten burgers daarmee in voldoende mate de vaardigheden en disposities die ten grondslag liggen aan een gezonde democratische cultuur? Het aardige aan Tamar de Waals stuk is dat ze hieraan twijfelt, en ik doe dat ook. Zoals ze zelf schrijft, moeten we ons afvragen: 'op welke manier immigranten tijdens hun integratie, naast de benodigde feitelijke informatie, ook rechtvaardig én betekenisvol geïntroduceerd kunnen worden in de (politieke) cultuur van het democratische liberale land waar ze gaan wonen'.

Nu is de veronderstelling van De Waal dat, los van de inhoud van deze politieke cultuur, de staat hier in ieder geval een rol in heeft vanwege zijn taak de stabiliteit van het land te waarborgen. En bij stabiliteit hoort inderdaad een stabiele politieke cultuur. De vraag is echter of de staat een rol kan spelen in het tot stand brengen van een *democratische* politieke cultuur. Is het niet zo dat deze principes – van democratie en van staatsmacht – elkaar bijten? In een democratie kiest de burger haar vertegenwoordigers, en stuurt ze hen naar huis als ze hun werk niet goed doen. Maar dit betekent dat de burger zich met enige *distantie* en kritisch vermogen dient te verhouden ten opzichte van de staat.

Als deze dispositie niet door de staat gekweekt kan worden, dan is het de vraag waar de burger dergelijke disposities wel aanleert. In de Amerikaanse traditie, deels in navolging van Alexis de Tocqueville, wordt dergelijk kritisch vermogen breder ingevuld als het vermogen om zelf-regerend (*self-governing*) te zijn. Hiermee wordt bedoeld dat de burger zich in toenemende mate ontwikkelt als zelfstandig sociaal en politiek wezen. En volgens De Tocqueville ligt hier uitdrukkelijk géén rol van de staat, maar juist voor *civil society*, waar burgers in samenwerking met elkaar publieke zaken op zich nemen, zoals de zorg voor de minderbedeelden middels een voedselbank of de zorg voor mooie optochten middels een Oranjevereniging. Op deze manier ontwikkelen we zelfredzaamheid, zeggenschap, inzicht en solidariteit met elkaar.

Moeten we ons echter zorgen maken over de vraag of nieuwkomers in staat zijn om te participeren in *civil society*? Ja en nee. Nee, omdat ook nieuwkomers zich

1 Rawls 1989, p. 241.

Emma Cohen de Lara

wel degelijk mengen in sociale – zo niet politieke – verbanden. Een van de belangrijkste is het gebedshuisbezoek. Moskeebezoek loopt terug, maar islamieten bezoeken nog steeds vaker regelmatig een moskee dan katholieken een kerk (islam: 35%; katholiek: 23%; PKN: 63%).² Islamieten lopen achter bij protestanten in het uitoefenen van vrijwilligerswerk, maar dat doen de katholieken ook (63% van de PKN'ers is actief als vrijwilliger of in het verenigingsleven, vergeleken met 26% van de islamieten en 42% van de katholieken).³ Op zich is dit goed nieuws, maar tegelijkertijd is het niet overbodig om *civil society* als een blijvend onderwerp van zorg te beschouwen, zowel voor nieuwkomers als voor diegenen die al langere tijd het Nederlands burgerschap bezitten. *Civil society* vraagt om onderhoud. De vraag is of verdere inmenging door de staat, bijvoorbeeld middels het inburgeringsexamen, hiervoor een goede oplossing is. Een alternatieve hypothese is dat de staat juist het probleem vormt, en een actieve democratische cultuur de adem afsnijdt. Laten we vooralsnog deze laatste hypothese openhouden en terughoudend zijn om de staat middels het inburgeringsexamen een instrument te geven die de vrije politieke cultuur in ons land mogelijk ondermijnt in plaats van versterkt.

Literatuur

- Centraal Bureau voor de Statistiek, *Religie aan het begin van de 21ste eeuw*, Den Haag/Heerlen, 2009.
- Rawls, J., The domain of the political and overlapping consensus, *New York University Law Review*, (62) 1989-2, p. 233-255.
- Tocqueville, A. de, *Over de democratie in Amerika*, vertaald door H. Daalder en S. van Luchene, Rotterdam: Lemniscaat 2012.

2 CBS 2009, p. 23.

3 CBS 2009, p. 48.